

ELŐSZÓ

Intézményi reformok az öregedő jóléti társadalmakban

Bartha Attila

MTA TK Politikatudományi Intézet és

Budapesti Corvinus Egyetem, Közgazdálkodás és Közpolitika Tanszék

A következő tematikus blokkban¹ olvasható tanulmányok „az intézményi reformok az öregedő társadalmakban” projekt keretében születtek. Az MTA TK Társadalomtudományi Kutatóközpontban folyó kutatás az öregedő társadalmak intézményi alkalmazkodási stratégiáiban a politikai és a jogi aspektusokra fókuszált, de hangsúlyozottan interdiszciplináris megközelítésben történt, azaz a szociológiai és a közgazdaságtani szempontokat is integrálta.

A fejlett társadalmak politikai közössége számára az egyik legnehezebb feladat a korszerkezet folyamatos változásához, az öregedéshez történő intézményi alkalmazkodás. Bár a kelet-közép-európai országok többsége, köztük Magyarország a demokrácia minőségi jellemzőit tekintve ma is jelentősen különbözik az érett demokráciáktól, az idősödésből adódó intézményi reformkényszerek régióink országaiban ugyanúgy fennállnak mint az érett nyugati demokráciákban.

A társadalmak öregedésére reagáló intézményi reformoknak két kitüntetett területe van. Egyrészt az időskori függőségi ráta növekedése közpénzügyi nyomás alá helyezi a jóléti rendszereket – emiatt a politikai elitek kénytelenek változtatni az életkori csoportok közötti jóléti újraelosztás korábban megszokott mechanizmusain. Másrészt a társadalmak öregedése a választójogi korhatárral kapcsolatos reformtörekvéseket is implikál – az ilyen típusú reformkezdeményezések többek között a kiskorúak politikai érdekeinek nem fairnek tételezett képviselőtén igyekeznek választójogi reformokkal korrigálni (Jakab, 2017).

A jóléti reformok között a nyugdíjrendszerek reformjainak kiemelkedő jelentőségük van, márcsak közpénzügyi súlyuk miatt is. A legfrissebb, 2016-ra vonatkozó adatok szerint (Eurostat, 2018) az Európai Unió országai összes államháztartási kiadásuk 41%-át fordították szociális védelmi célokra, a szociális kiadásoknak pedig 54%-át időskori szociális védelemre. Vagyis a nyugdíjrendszer redisztribúciós jelentősége az EU-tagországokban messze nagyobb

mint más közösségi finanszírozású területeké (oktatás, egészségügy, közvetlen gazdasági szerepvállalás vagy általános igazgatás). Ez Magyarországon is így van: bár nálunk az uniós átlagnál valamivel alacsonyabb a szociális védelmi kiadások súlya (31%), ezeknek a kiadásoknak kereken a felét Magyarország is időskori szociális védelemre fordítja.

A felosztó-kirovó nyugdíjrendszerek reformkísérletei már közel negyedszázada politikai napirenden vannak a kiterjedt jóléti újraelosztást működtető társadalmakban – a Világbank 1994-es nyugdíjreform-konceptiója különösen az átalakuló kelet-közép-európai társadalmak n nyugdíjreformjaira gyakorolt hatást (Müller, 1999). A nyugdíjrendszerek reformjai azonban nem csupán közgazdasági, közpénzügyi szempontból, hanem politikatudományi perspektívából is érdekesek. A magyar nyugdíjreformokat áttekintve Bartha és Tóth rámutattak, hogy nálunk feltűnően nagyszámú nyugdíjreform-kísérlet történt a rendszerváltás óta, amelyet részben történeti okokra, részben a kelet-közép európai intézményi kontextus sajátosságaira vezethetünk vissza (Bartha-Tóth, 2013).

A tematikus blokk két tanulmánya új megvilágításban tárgyalja a generációk közötti újraelosztás kérdését. Janky Béla (2018) írása a társadalombiztosítás politikai gazdaságtanát a racionális döntéshozatal perspektívájából elemzi. Gál Róbert Iván és Medgyesi Márton tanulmánya (2018) pedig a jóléti állam életpálya-finanszírozó karaktere mellett érvel, voltaképpen cáfolva a gerontokrácia tézisé, amely a társadalmi öregedéssel párhuzamosan implicit módon az idősök erőforrás-kisajátítását is tételezi. A tematikus blokk harmadik írása az intézményi reformkísérletek másik típusával foglalkozik: Könczöl Miklós tanulmánya (2018) szerint nehezen igazolhatóak a családi választójog szükségessége melletti érvek. Ezek a tanulmányok fontos új adalékokkal szolgálnak az öregedés politikatudományához, amellyel a Politikatudományi Szemle kereken öt évvel ezelőtt Szabó Andrea és Kiss Balázs szerkesztésében megjelent tematikus blokkja foglalkozott (Szabó-Kiss, 2013).

JEGYZET

¹ A tematikus blokk tanulmányai a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal támogatásával, az „Intézményi reformok öregedő társadalmakban: jogi és politikai aspektusok” K-112900 azonosítójú kutatás keretében készültek. A kutatócsoport vezetője 2015 január 1 és 2017 november 30 között Jakab András volt, 2017 november 30 óta Bartha Attila a kutatás-vezető.

- Bartha Attila–Tóth András (2013): A magyar nyugdíjrendszer változásai politikatudományi perspektívából. *Politikatudományi Szemle*, 22. évf., 4. sz., 161–183.
- Eurostat (2018): General government expenditure in the EU in 2016: Government expenditure on social protection accounted for almost one fifth of GDP Representing more than 40% of total public expenditure. *News Release 39/2018*, 9 March 2018. Letölthető: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/8725251/2-09032018-AP-EN.pdf/c60aed76-c37b-413e-9f99-58a8370f0ea6> (letöltés ideje: 2018. szeptember 10.)
- Gál Róbert Iván–Medgyesi Márton (2018): Jóléti állam: korcsoportok közötti újraelosztás? *Politikatudományi Szemle*, 27. évf., 4. sz.
- Jakab, András (2017): Is Suffrage for Children the Constitutional Solution for the Sustainability Challenge Faced by Democracies? In: Motoc, Iulia–Pinto de Albuquerque, Paulo–Wojtyczek, Krysztóf (eds.), *New Developments in Constitutional Law: Essays in Honour of András Sajó* Schiedam, Eleven, 213–224.
- Janky Béla (2018): A társadalombiztosítás politikai gazdaságtana. *Politikatudományi Szemle*, 27. évf., 4. sz.
- Könczöl Miklós (2018): A „családi választójog” és a választójogi képviselet két lehetséges értelme. *Politikatudományi Szemle*, 27. évf., 4. sz.
- Müller, Katharina (1999): Az „új nyugdíj-ortodoxia” és ami mögötte van – a nyugdíjrendszer átalakítása Közép- és Kelet-Európában. *Külgazdaság*, 48. évf., 8-9. sz., 96–113.
- Szabó Andrea–Kiss Balázs (2013): Konfliktus és generáció. A generációs konfliktusok kutatásának fogalmi kiindulópontjai. *Politikatudományi Szemle*, 22. évf., 4. sz., 97–115.
- World Bank (1994): *Averting the Old Age Crisis: Policies to Protect the Old and Promote Growth*. Oxford, Oxford University Press. Letölthető: <http://documents.worldbank.org/curated/en/973571468174557899/pdf/multi-page.pdf> (letöltés ideje: 2018. szeptember 10.)